

Drogu veikali Eiropā vēsturiskā skatījumā

Venta Šidlovska, Dina Spunīte, Baiba Mauriņa, Dzintra Bernāte

*Rīgas Stradiņa universitāte, Zāļu formu tehnoloģijas katedra, Latvija
zftk@rsu.lv*

Kopsavilkums

Garšvielu tirgotāji kopš neatminamiem laikiem transportēja savu produkciju no dažādām pasaules malām uz Eiropu. Garšvielu mazumtirdzniecībai cits pēc cita vērās zāļu veikaliņi. Eiropas pilsētās atvērties pirmajām aptiekām, konkurence un pat konflikti starp drogu bodītēm, aptiekām un ārstiem arvien saasinājās. Tie izraisīja nepieciešamību radīt regulas, kas ieviestu kārtību un katram norādītu viņa tiesības. Pirmie likumdošanas akti radās Venēcijā XII gadsimtā. XIII gadsimtā Svētās Romas imperators Frīdrihs II (*Friedrich II von Hohenstaufen*, 1194–1250) izdeva rīkojumu, kas veicināja medicīnas atdalīšanos no farmācijas un ar kuru centās ieviest kārtību aptieku darbā, mazinot konkurenci, ko aptiekām radīja drogu mazumtirgotāji un citi neprofesionālie zāļu gatavotāji un pārdevēji. Panākt, lai šis regulējums darbotos, izrādījās ļoti grūti. Vairāki gadsimti pagāja konkurences cīņā un konfliktos.

Krievijas impērijā attiecības starp aptiekām un aptiekas veikaliem veidojās atšķirīgi nekā Eiropā. Pirmās privātās aptiekas Krievijā radās XVIII gadsimtā, pateicoties cara Pētera I iniciatīvai un pieaicinātajiem ārzemju speciālistiem. Viņš nodrošināja privātajām aptiekām monopoltiesības, kas saglabājās Krievijā 200 gadu garumā. Aptiekas veikali Krievijā radās tikai 1814. gadā nevis kā konkurenti, bet drīzāk kā aptieku filiāles, kur realizēt aptiekās izgatavotos kosmētikas līdzekļus un galeniskos preparātus.

Latvijas teritorijā aptieku īpašnieki pirmsākumos drogu veikalu klātbūtni zāļu tirgū uztvēra kā konkurenci. Aptiekāriem nācās smagi cīnīties par savām tiesībām un meklēt sabiedrotos varas koridoros, lai uzvarētu konkurences cīņā. Rīgas aptieku vēsturē iespējams atrast ne vienu vien piemēru drogu bodītes pārtapšanai par aptieku, kā arī neveiksmīga aptiekāra “pār kvalifikācijai” par drogu veikala īpašnieku. Līdz ar Rīgas un visas Latvijas iekļaušanu Krievijas impērijas sastāvā, aptiekas un drogu veikali nonāca Krievijas likumdošanas prasību pakļautībā. Aptieku privilēģētais stāvoklis mazināja konkurences cīņu.

Latvijai kļūstot par neatkarīgu valsti, pirmajos pēckara gados drogu veikalu skaita pieaugums izraisīja bažas un neapmierinātību farmācijas profesionāļu vidū. Farmācijas valde sāka regulāras pārbaudes drogu veikalos un atklāja daudz trūkumu un nelikumību to darbā. Aptieku tīkla straujā izaugsme un stingrā drogēriju uzraudzība ļāva jau XX gadsimta 30. gados samazināt drogu veikalu skaitu Latvijā un ierobežot likumu pārkāpumus to darbā.

Atslēgvārdi: garšvielas, drogērijas, drogu veikali, aptiekas veikali, drogistu, aptiekas, farmācija.

Ievads

Kopš neatminamiem laikiem slimnieku ārstēšanā un veselības aprūpē galvenā loma bija zālēm. Sākumā cilvēki tās meklēja dabā un mācījās iegūt, lai veiksmīgi izmantotu sirdzēju ārstēšanai un veselības uzlabošanai. Ar laiku radās profesionāli dziednieki, kuri krāja zināšanas par zāļu gatavošanu

un lietošanu un nodeva pieredzi no paaudzes uz paaudzi. Ceļš līdz iestādei, kurā gatavo un izsniedz zāles pacientiem, bija tāls un grūtību pilns. Tas vijās cauri gadsimtiem, kuru laikā aptiekāriem nācās pārvarēt daudz šķēršļu, lai pieveiktu konkurentus un apliecinātu sevi profesijā.

Aptiekāru konkurenti bija garšvielu tirgotāji, no kuru mazumtirdzniecības uzņēmumiem izauga drogu veikaliņi jeb drogērijas. Tās kaitēja aptiekām galvenokārt ekonomiskā ziņā, jo īpašnieki centās iegūt tiesības darboties aptiekām līdzvērtīgās jomās, t. i., gatavot zāles, pārdot stipras un narkotiskas iedarbības vielas (tas bija atļauts tikai aptiekām). Šie centieni sagādāja aptiekām materiālus zaudējumus un ievērojami kaitēja pacientiem. Aptieku un drogu veikalu paralēlā vēsturiskās attīstības gaita daudzu gadsimtu garumā Eiropā un, protams, arī Latvijā, ir neizzināta, un nepieciešama tās detalizēta izpēte.

Darba mērķis

Apkopot dažādos avotos publicēto informāciju par drogu veikalu veidošanos Eiropā, Krievijas impērijā un Latvijas teritorijā gadsimtu gaitā un to konkurences cīņu ar aptiekām.

Materiāls un metodes

Pētījums par drogu veikaliem vēsturiskā skatījumā ir retrospektīvs. Tas veltīts uzņēmumiem, kuri pretendē gan uz aptiekas, gan uz saimniecības preču tirgotavas statusu un kuri savā darbībā peļņas dēļ bieži vien bija gatavi pārkāpt jebkuru likumu.

Informācija par šo tēmu atrodama XIX gadsimta beigās un XX gadsimtā izdotajos literatūras avotos, starp tiem – farmācijas vēstures pētnieku Gotharda Švedera (*Gotthard Schweder*), Karla Frederkinga (*Carl Frederking*), Frīdriha Lihingera (*Friedrich Lichinger*) un Eriha Zeiberliha (*Erich Seuberlich*) darbos, kā arī rakstos, kas bija publicēti “Latvijas Farmaceitu Žurnālā” XX gadsimta 20. un 30. gados. Tika izmantota farmaceutiskā literatūra, kas izdota krievu valodā, un materiāli, kas atrodami dažādās interneta vietnēs. Informācija par drogu veikalu darbību Latvijā iegūta arī Latvijas Valsts vēstures arhīva fondos.

Rezultāti

Baltvācu dabas zinātnieks un vēsturnieks Gothards Šveders (*Gotthard Schweder*, 1831–1913) savā pētījumā par Rīgas pirmo aptieku vēsturi uzskata, ka aptiekas ir cēlušās no drogu un garšvielu tirgotavām. Varētu pieļaut šādu izcelsmes teoriju, tomēr attīstības gaitā iestādēm izkristalizējās atšķirīgi darbības uzdevumi: par aptieku galveno funkciju kļuva zāļu izgatavošana un pārdošana, bet drogēriju ziņā palika garšvielas, drogas, kosmētiskie līdzekļi un sadzīves preces. Vēstures gaitā konkurence aptieku un drogēriju starpā turpināja pastāvēt daudzu gadsimtu garumā, jo drogēriju īpašnieki centās iegūt savā rīcībā aptieku galveno privilēģiju – izgatavot un pārdot zāles. Savukārt drogēriju pirmsākumi ir cieši saistīti ar garšvielu tirdzniecības vēsturi Eiropā [39, 119–135].

Garšvielas ir dažādu augu daļas, kurām piemīt noturīgs specifisks aromāts un vairāk vai mazāk dedzinoša garša. Garšvielu tirdzniecības vēsture ir mērāma gadu tūkstošos. Austrumu zemēs tās pievienoja ēdieniem jau pirms 5000 gadiem, bet senajām kultūras tautām Ēģiptē, Grieķijā un Romā garšvielas piegādāja no Indijas un Ceilonas. To tirdzniecība bija grūta, bīstama un ienesīga nodarbošanās. Pieprasījums bija ļoti liels, un senajā pasaulē garšvielas bija viena no vērtīgākajām tirgus precēm. Romas impērijas laikā garšvielu tirdzniecība koncentrējās Kartāgā un Aleksandrijā, bet pēc tam pārcēlās uz Konstantinopoli. Jau vairākus gadsimtus pirms mūsu ēras pasaules garšvielu tirgū valdīja arābu tirgotāji. Viņi nodrošināja nepārtrauktu karavānu plūsmu no Tuvajiem Austrumiem uz Eiropu. Uz Eiropu garšvielas, no kurām daudzas varēja izmantot arī dažādu slimību ārstēšanai, ceļoja no Indijas, Ķīnas, Indonēzijas un citām austrumu zemēm [48].

Arvien lielāku popularitāti Eiropā garšvielas ieguva VIII gadsimta sākumā, kad Spāniju iekaroja arābi. Sākot ar IX gadsimtu, sava izdevīgā ģeogrāfiskā izvietojuma dēļ par garšvielu un austrumu drogu tranzīta centru kļuva Venēcija. XII un XIII gadsimtā Venēcija kļuva arī par cukura tirdzniecības metropoli, un nedaudz vēlāk caur šo pilsētu Eiropā nonāca minerālvielas.

Viduslaikos garšvielu popularitāte bija sasniegusi tādu līmeni, ka tās kļuva pat par maksāšanas līdzekli, aizvietojot zeltu. Krusta kari, kas norisinājās no XI līdz XIII gadsimtam, uzlaboja saikni starp Rietumiem un Austrumiem, un Venēcija, kā arī citas Itālijas tirdzniecības pilsētas, nostiprināja savas ekonomiskās privilēģijas un guva ievērojamus ienākumus ne tikai no garšvielu tirdzniecības [31].

Pamazām arābi zaudēja savas pozīcijas garšvielu tirgū. Izšķirīga loma tajā bija eiropiešu veiksmīgajiem ceļojumiem uz austrumiem. XIII gadsimta beigās venēcietis Marko Polo (*Marco Polo*, 1254?-1324?) apceļoja Ķīnu, Indiju, Birmu un citas austrumu zemes. XV gadsimta beigās portugālis Vasko da Gama (*Vasco da Gama*, 1469?-1524) atklāja ceļu uz Indiju, apbraucot Labās Cerības ragu Āfrikas dienvidos, un atveda no turienes piparus, krustnagliņas, kanēli, ingveru un muskatkriekstu. 1492. gadā Kristofors Kolumbs (*Cristoforo Colombo*, 1451-1506) šķērsoja Atlantijas okeānu un sasniedza Amerikas krastus. Ģeogrāfiskie atklājumi ļāva eiropiešiem iepazīt Amerikas augu valsti, kas piedāvāja gan eksotiskus augļus pārtikai, gan vēl neiepazītas garšvielas, piemēram, vaniļu un sarkanos piparus. Lielo ģeogrāfisko atklājumu dēļ mainījās garšvielu piegādes ceļi un šo produktu pieejamība Eiropā [11; 17; 37, 427-428].

Garšaugi un ārstniecības augi, kurus ievada Eiropā, bija dārgi un pieejami tikai bagātākajai sabiedrības daļai. Tas kalpoja par iemeslu pirmajiem to audzēšanas mēģinājumiem uz vietas. Vispirms garšaugu kultivēšanu uzsāka mūki klosteru dārzos. Strauja klosteru veidošanās Rietumeiropā sākās VI gadsimtā. Viens no mūku galvenajiem uzdevumiem bija slimnieku, ceļinieku, vecu cilvēku un bāriņu aprūpe. Šim nolūkam viņiem bija vajadzīgi gan uzturlīdzekļi, gan arī zāles, tāpēc pie klosteriem veidojās dārzi, kuros audzēja gan saknes un augļus, gan ārstniecības augus un garšaugus, kuriem piemita arī ārstnieciskas īpašības. No klosteru dārziem vēlāk izveidojās aptieku dārzi. Pie klosteriem tika atvērtas pirmās slimnīcas. Zāles tika gatavotas no pašaudzētām izejvielām īpašā telpā, ko dēvēja par *Amarium pigmentorum*. Iespējams, ka klosteru aptiekas darbojās jau kopš VIII gadsimta [50, 77-79].

Paralēli klosteru medicīnai un farmācijai Eiropā attīstījās arī laicīgā medicīna. Liela loma tās veidošanā bija IX gadsimtā dibinātajai Salerno medicīnas skolai, kas atradās Itālijas dienvidos. Salerno tajā laikā bija Langobardijas hercogistes galvaspilsēta un nozīmīga ostas pilsēta tirdzniecībai ar Austrumiem. Medicīnas skolas mācību sistēma bija ar praktisku ievirzi. Atsevišķu farmaceitu profesiju apgūt nebija iespējams, taču nākamajiem ārstiem mācīja zāļu gatavošanu un ārstniecības augu vākšanu.

Salerno medicīnas skola savu uzplaukumu sasniedza XI gadsimta beigās un XII gadsimta sākumā. 1140. gadā Salerno skolas rektors Nikolauss de Redžo (*Nicolaus de Reggio*) sastādīja savu pirmo farmakopeju latīņu valodā ar nosaukumu *Antidotarium*, kas pēc savas būtības atbilda mūsdienu farmakopejām. Tajā viņš piedāvāja jaunu svaru sistēmu ar tiem laikiem ļoti augstu precizitātes līmeni. Ja iepriekš visprecīzākie svāri bija garšvielu tirgotājiem - 1000 melno piparu graudiņiem vajadzēja svērt 460 gramus -, tad ar šo jauno svaru sistēmu aptiekāri pieteica savas tiesības uz augstāko precizitāti [32, 12-13; 37, 303-3014].

Daudzu gadsimtu garumā aptiekāru ļaunākie ienaidnieki bija drogu veikaliņu - drogēriju - īpašnieki, kas ar viņiem sacentās un nodarīja ievērojamus materiālos zaudējumus. Vārds *drogerie* cēlies no latīņu vārda *droges*, kas tulkojumā nozīmē "izžāvēts". Dažreiz vārdu "drogas" lietoja kā sinonīmu apzīmējumam "atkarību izraisošas vielas", tomēr nozaru klasifikācijā ar šo vārdu saprata sausus, izžāvētus ārstniecības augus, dzīvniekus, sēnes vai to daļas, ko lieto par ārstniecības līdzekli.

Drogērijas izveidojās viduslaikos, apvienojot zem viena jumta tirgotavu un alķīmiķu darbnīcu, kas gatavoja un pārdeva dažādas zāles, indes, ķīmikālijas un sadzīves preces, piemēram, zobu pastu, apavu krēmu vai pulveri cepšanai. Asa cīņa par to, kuram pieder privilēģija gatavot un pārdot degvīnu, garšvielas, tabaku un konditorejas izstrādājumus, norisinājās daudzu gadsimtu garumā, jo aptiekāri tās uzskatīja par aptiekas precēm, bet drogu tirgoņi un konditori viņiem nepiekrita [33, 34].

Spilgts šā apgalvojuma apliecinājums atrodams informācijā par pirmās aptiekas atvēršanu Rīgā. Pierādījumu tam, ka aptieka Rīgā varēja būt uzsākusi darbu 1357. gadā, vēsturnieks Erihs Zeiberlihs (*Erich Seuberlich*, 1882-1946) atrada Rīgas arhīva dokumentos. Tajos minēts, ka Rīgas rāte 1348. un 1357. gadā garšvielas un vīnu (*Cruden und Wyne*) savām vajadzībām saņēma no kāda Johana Meijena (*Johann Meyenn*), bet kopš 1358. gada rāti apgādāja aptieka, tāpat aptiekā varēja nopirkt gan garšvielas, gan vīnu. XV un

XVI gadsimtā Eiropā aptiekām piederēja vīna pagrabi, un nereti dzīres notika tieši aptiekā, apgrūtinot slimniekiem zāļu iegādi, tāpēc Rīgas Lielā aptieka šo privilēģiju zaudēja 1600. gadā. Tas būtiski ietekmēja ienākumus, tāpēc nācās rūpēties, lai aptiekām nerastos nevēlami konkurenti [36, 5-12].

Vēl XVI gadsimtā ārsta un aptiekāra profesija bija diezgan reti sastopama, taču turpmāko simt gadu laikā situācija ievērojami mainījās. Aptiekas ne tikai veica savu tiešo darbu, bet arī skoloja jaunus darbiniekus. Aptiekāru mācekļi un palīgi, beidzot apmācību un praksi pie sava meistara, vēlējās uzsākt patstāvīgu darbu savā specialitātē, taču aptiekas Rīgā tolaik bija tikai divas – Lielā aptieka (dibināta 1357. gadā) un Mazā aptieka (dibināta 1570. gadā). Tās nevarēja visus interesentus nodrošināt ar darbu. Tāpēc radās cilvēku loks, kuri uzskatīja, ka viņiem ir tiesības tirgoties ar zālēm un citām precēm ārpus aptiekas, ja jau viņiem nebija cerību saņemt privilēģiju atvērt aptieku un darbu profesijā arī viņi nevarēja atrast.

Īsā laikā Rīgā radās virkne zāļu tirgotavu, kuras sauca par *Crüdeners* tirgotavām. To īpašnieki galvenokārt dzinās pēc peļņas un maz domāja par preču kvalitāti. Aptiekām profesionālu konkurenci šie *Kraemers* jeb *Crüdeners* radīt nevarēja, jo abas Rīgas aptiekas gatavoja zāles pēc tā laika aptiekāru profesionālās mākslas likumiem un zinātnes prasībām. Aptiekārus sauca par meistariem vai maģistriem, bet *Crüdeners* darbiniekus – par *mercatores speciares* un tamlīdzīgi.

Abu Rīgas aptieku īpašnieki protestēja pret zāļu tirgotavu eksistenci. 1643. gadā Lielās aptiekas tā brīža īpašnieks Davids Martini (*David Martini*, ?-1674) un Mazās aptiekas īpašnieks Daniels Mellers (*Daniel Möller*, ?-1657) lūdza Rīgas rāti piešķirt abām aptiekām vienīgajām tiesības gatavot un pārdot marcipānu, destilētu ūdeni, ziedes un eļļas, lai nodrošinātu lielākus ienākumus un nostabilizētu materiālo stāvokli. Rāte aptiekām piešķīra prasīto un garantēja to tiesību un interešu aizsardzību [5, 311-314; 40, 2-12].

Iepazīstoties tuvāk ar Rīgas aptieku vēsturi, jāsecina, ka vairāku vēlāk ievērojamo aptieku īpašnieki vispirms atvēra drogērijas un tikai pēc tam tika pie aptiekas atvēršanas privilēģijas, jo aptieku skaits ne tikai Rīgā, bet arī citās Eiropas pilsētās tika limitēts, kamēr drogērijas varēja atvērt neierobežoti.

1650. gadā Rīgā ieradās aptiekāra palīgs Zamuels Koleruss (*Samuel Colerus*, ?-1701). Dzimis un pirmo izglītību ieguvis Vācijā, viņš Rīgā varēja sākt aptiekāra palīga darbu Lielajā aptiekā pie aptiekāra Davida Martini. 1653. gadā Koleruss atvēra garšvielu tirgotavu Rīgā, kuru 1655. gadā pārveidoja par aptieku, saņemdamas Rīgas rātes atļauju. Tā aizsākās trešās vecākās Rīgas aptiekas mūžs. Daudzus gadu desmitus tā bija pazīstama ar Kaļķu ielas aptiekas nosaukumu un nokalpoja rīdziniekiem gandrīz 340 gadus.

Līdzīgs liktenis bija arī ceturtajai vecākajai aptiekai Rīgā, kura savas samērā īsās darbības laikā bija pazīstama pēc īpašnieka uzvārda – Prevo aptieka. Otto Fabijs Prevo (*Otto Fabius Prevost*, ?-1710) ieradās Tērbatā XVII gadsimta 50. gados no Šveices kā zellis, lai strādātu pilsētas Vecajā aptiekā. No Tērbatas viņš pārcēlās uz Rīgu un strādāja Lielajā aptiekā pie aptiekāra Davida Martini. 1669. gadā Prevo ierīkoja Rīgā garšvielu veikalu un tajā pašā gadā nokārtoja pārbaudījumu, un saņēma koncesiju garšvielu pārdotavas pārveidošanai par aptieku. Pēc Prevo nāves aptiekai klājās grūti, jo koncesija bija izsniegta personīgi Prevo, tāpēc nākamo īpašnieku laikā rāte aptiekas darbībai lika šķēršļus. 1738. gadā Prevo aptieka tika slēgta [6, 374-378].

XVII gadsimtā Rīga bija ievērojama tirdzniecības pilsēta un garšvielu tirgotāji labprāt apmetās te uz dzīvi. Tas atspoguļojās arī Rīgas aptieku likteņos. 1670. gadā Rīgā ieradās garšvielu tirgotājs Arnolds Šteierholds (*Arnold Steuerhold*, ?-1694), un ļoti drīz viņam radās vēlēšanās atvērt savu aptieku. Taču tas izrādījās ļoti grūts uzdevums, jo rāte nevēlējās izsniegt atļauju aptiekas atvēršanai. Tikai 1678. gadā Šteierholds to saņēma, taču tad izrādījās, ka nopirkt piemērotu ēku Rīgas centrā nebija iespējams, un aptieka faktiski sāka darboties tikai 1690. gadā priekšpilsētā, ēkā Smilšu ielā. Šteierholda dibinātā aptieka pārdzīvoja ļoti smagus laikus un par vienu no labākajām Rīgas aptiekām faktiski kļuva tikai XIX gadsimtā, kad rīdzinieki to iepazīna ar nosaukumu Brieža aptieka. Diemžēl Brieža aptieka nepārdzīvoja Otro pasaules karu, un iekārtojums kopā ar ēku aizgāja bojā ugunsgrēkā 1941. gada 29. jūnijā.

Rīgas aptieku vēsturē ir arī daži pretēja rakstura piemēri, ka aptiekārs pamet savu aptieku un kļūst par garšvielu veikaliņa īpašnieku. Viens šāds gadījums atrodams Mazās aptiekas vēsturē. 1742. gadā par Mazās aptiekas īpašnieku kļuva Pēteris Balemans (*Peter Andreas Balemann*, ?-1760). Viņš

ieradās Rīgā no Lībekas un no 1728. līdz 1737. gadam strādāja par provizoru Garnizona aptiekā Rīgā pie aptiekāra Pētera Knolla (*Peter Knoll*, 1670–1743). 1737. gadā viņš saderinājās ar Mazās aptiekas īpašnieka Johana Štefensa (*Johann Steffens*, ?–1752) jaunāko meitu Elizabeti (*Elisabeth Steffens*, ?–1742). 1738. gadā viņš ieguva Rīgas pilsonību, nokārtoja aptiekāra eksāmenu un uzņēmās Mazās aptiekas pārvaldīšanu. Diemžēl sievastēva neveiksmīgās saimniekošanas dēļ aptieka nonāca izsolē. 1742. gadā Balemans kļuva par aptiekas īpašnieku, taču nostabilizēt aptiekas materiālo situāciju viņam neizdevās. 1749. gada rudenī aptieka kopā ar māju atkal nonāca izsolē un tika pārdota. Balemans apmetās uz dzīvi priekšpilsētā un turpmāk nodarbojās ar garšvielu tirdzniecību [29, 31–33; 36, 73–80; 40, 2–12].

No iepriekš minētā var secināt, ka gadsimtiem ilgi aptiekāri un drogistu darbojās līdzās. Pamazām jomas tika sadalītas, aptiekāru kompetencē palika zāles, bet drogistu varēja nodarboties ar ārstniecības augu maisījumiem, sulām, tinktūrām, kosmētikas līdzekļiem un sadzīves precēm, tomēr bieži viņi pārkāpa savas kompetences ietvarus. Izdzīvot konkurences apstākļos drogistiem ne vienmēr bija viegli, tāpēc vajadzēja meklēt jaunas iespējas. Pamazām drogērijas kļuva par specializētiem veikaliem, kuru sortimentā bija dažādi dziedniecības līdzekļi (tējas, esences, tinktūras), skaistumkopšanas līdzekļi un parfimērija, bioloģiskie pārtikas produkti, kā arī līdzekļi mājai un dārzam. Par drogēriju darbības otru jomu kļuva to pārveide par tirdzniecības uzņēmumiem, kuri savu dzīvotspēju nodrošināja, piegādājot vairumā augu materiālus un ķīmiskās izejvielas dažādām ražotnēm.

XIX gadsimta otrajā pusē drogistu sāka apvienoties biedrībās un arodorganizācijās, kuru galvenais uzdevums bija gādāt par biedru izglītošanu un nodrošināt viņiem atbilstīgu zināšanu līmeni. Tā 1880. gadā Braunšveigā (Vācijā) tika atvērta Drogistu akadēmija, kuras uzdevums bija uzlabot un unificēt drogistu izglītību, organizējot apmācību viena mācību gada garumā. Šajā laikā nākamie speciālisti apguva dabas zinātnes un tirdzniecību. Laiki, kad drogistu zināšanas smēla no vecām zāļu grāmatām, bija pagājuši [33; 34; 38, 83–85].

Krievijas teritorijā medicīna un farmācija veidojās un attīstījās citādi nekā Eiropā. Daudzu gadsimtu garumā Krievijā slimību ārstēšana balstījās uz tautas medicīnas pieredzi un iespējām, tāpēc iedzīvotāju veselības aprūpe atradās dziednieku, vārdotāju un pūšlotāju ziņā. Tikai XVI gadsimtā vēstures avotos tiek minēti ārsti un aptiekāri, kuru vārdi un uzvārdi liecina, ka viņi bijuši iebraucēji. Sākumā ārsta un aptiekāra uzdevumus veica viena un tā pati persona – gan izmeklēja slimniekus, gan arī gatavoja zāles, protams, strādājot galma vajadzībām. 1581. gadā atvērta Galma aptieka bija pirmā aptieka Maskavas Krievzemē. Tās darbības sākšanai Anglijas karaliene Elizabete I (*Elisabeth I*, 1533–1603) nosūtīja uz Maskavu aptiekāru Džeimsu Frenčemu (*James Frencham*), kas atveda līdzi arī ap 160 dažādu zāļu vielu. Aptieka apkalpoja tikai cara ģimeni, bet pārējie galminieki tiesības pirkt zāles Galma aptiekā ieguva tikai XVII gadsimta otrajā pusē [50, 336–337]. Otra aptieka, kas bija paredzēta jebkuram pircējam, kam pietika naudas zālēm, Maskavā tika atvērta tikai 1672. gadā.

Var secināt, ka Krievijā aptiekas neizveidojās no garšvielu veikaliņiem vai zāļu bodītēm, bet gan tika radītas kā aptiekas, izmantojot ārzemju speciālistus un materiālus. Ārsti un zāles gan bija paredzēti tikai sabiedrības augstākajiem slāņiem, tautai nācās iztikt ar dziedniekiem un tautas līdzekļiem. Tomēr vairums iedzīvotāju gan pilsētās, gan laukos bija maz izglītoti un neuzticējās svešzemju speciālistiem un zālēm. Pat daļa bajāru baidījās no ārstiem un daudz labprātāk savu veselību uzticēja pūšlotājiem. Vēl XVIII gadsimta sākumā Krievijā trūka ārstu un aptiekāru, nemaz nerunājot par krievu speciālistiem šajās jomās. Aptiekas preces un visas iekārtas tika ievestas no ārzemēm. No Holandes piegādāja ne tikai zāles un aptiekas preces, bet arī stikla traukus un pat diegus. Kuģi iebrauca Arhangeļskas ostā, un no turienes ar pajūgiem sešu mēnešu laikā viss tika nogādāts līdz Maskavai.

Pamazām Krievijā izveidojās trīs aptieku tipi: valsts, privātās un sabiedriskās aptiekas. Šā procesa pirmsākumi, protams, bija saistīti ar cara Pētera I (*Пётр I, Пётр Алексеевич Романов*, 1672–1725) valdīšanas laiku. Pirmās valsts aptiekas izveidojās pie hospitāļiem, kur notika arī medicīniskā personāla apmācība. Pirmā garnizona aptieka tika atvērta 1704. gadā Pēterburgā. Pirmo privāto aptieku darbība Maskavā kļuva iespējama, pateicoties Pētera I iniciatīvai. Lai ārzemju aptiekāri brauktu uz Krieviju, gribētu tur apmesties uz dzīvi un atvērt aptieku, viņiem vajadzēja būt pārliecinātiem par peļņas iespējām. Milzīgais skaits zāļu bodīšu, kurās varēja nopirkt jebko, t. sk. arī indīgās vielas, radīja aptiekām ievērojamu konkurenci, īpaši ņemot vērā iedzīvotāju paradumus un dzīves līmeni.

Pēteris I 1701. gadā vispirms izdeva rīkojumu, ar kuru aizliedza zāļu bodīšu darbību Maskavā [35, 55–56]. Pēc mēneša sekoja nākamais rīkojums, kurš noteica, ka Maskavā jāatver astoņas privātās aptiekas. Zāļu bodītes turpināja darboties par spīti aizliegumam, tāpēc Pēteris I pēc mēneša pavēlēja zāļu bodīšu rindas nojaukt, vietu nolīdzināt un izmantot citiem nolūkiem. Priekšnosacījumi aptieku atvēršanai tika nodrošināti, taču process izrādījās sarežģīts un ilgs, un tā realizācijai vajadzēja 12 gadus. Pirmā privātā aptieka Maskavā tika atvērta 1702. gadā, bet astotā – 1713. gadā. Pēteris I arī noteica aptieku darbības ierobežojumus. Viņš aizliedza aptieku telpās tirgot alkoholiskos dzērienus, baidoties no interesentu pieplūduma un svinību rīkošanas tajās. Pēc Maskavas un Pēterburgas aptiekas sāka darbu arī Kijevā (1715), Simbirskā (1778), Nižņijnovgorodā (1780), Permā (1786) un citās pilsētās [46; 47, 99–101; 50, 442–445].

Pēteris I ne tikai piešķīra privātajām aptiekām privilēģijas, bet arī nodrošināja darbības monopolu. To pēc tam apstiprināja arī 1789. gadā izdots aptieku reglaments, kurā stingri noteikts, ka citur, izņemot aptiekas, zāles pārdot ir aizliegts. Šis monopols bija spēkā vairāk kā 200 gadus, un Krievijas valsts varas īpašā attieksme pret aptiekām un aptiekāriem izpaudās arī dažādās privilēģijās.

Par slavenāko aptieku Maskavā kļuva Staronikoļskas aptieka, kuru 1832. gadā nopirka vācu izcelsmes aptiekārs Karls Ferreins (*Карл Иванович Феррейн*; 1802–1887) [41]. Ar laiku viņš aptieku paplašināja, ārpus Maskavas audzēja ārstniecības augus, atvēra Maskavā farmaceitisko fabriku, noliktavu un vairākus aptiekas veikalus, kuros pārdeva dažādas aptiekas preces, kosmētiku, parfimēriju, fotografēšanai nepieciešamās ķīmiskās vielas. Karla Ferreina darbu turpināja viņa dēls Vladimirs Ferreins (1834–1918), un gadsimta beigās Ferreina aptieka bija lielākā Eiropā. Maskavieši ļoti mīlēja Ferreina aptieku un par to sacerēja un stāstīja leģendas, jo aptiekas telpu iekārtojums bija karalisks – ozolkoka mēbeles, zeltītas vāzes, marmora kāpnes un skulptūras. Personāls vienlīdz uzmanīgi un laipni apkalpoja gan dāmas lepnos kažokos, gan vienkāršās tautas pārstāvjus. Ferreina labdarības pasākumi bija plaši un daudzveidīgi, un tie vairoja viņa popularitāti [33; 35, 58–59; 46; 47, 101–103; 49].

Līdz ar Ferreinu ieviesās apzīmējums “aptiekas veikali Krievijā”. Ferreins izveidoja aptiekas veikalus, lai pārdotu tajos savas ražotnes produkciju. Veikalu nepieciešamību noteica tas, ka zāles aptiekās bija ļoti dārgas un tāpēc nebija pieejamas lielai daļai iedzīvotāju, kas savukārt meklēja iespējas tās iegādāties citur [41]. Lai apmierinātu šīs iedzīvotāju vajadzības, Valsts Dome jau 1814. gadā bija spiesta atļaut pārdot vienkāršākos un nekaitīgos zāļu līdzekļus speciālās bodītēs, šādi apejot aptieku monopolu. Sāka augt un veidoties ārpusaptieku tirdzniecība ar zāļu līdzekļiem, un iestādes, kuras ar to nodarbojās, sauca par aptiekas veikaliem (*аптека́рские магази́ны*). Lai atvērtu aptiekas veikalu, bija jāsaņem II kategorijas ražošanas apliecība, un tad to varēja atvērt atbilstīgi kopējiem noteikumiem.

Aptiekas veikalā varēja tirgoties ar gatavajām zāļu formām un izejvielām, ārstniecības augiem, augu ekstraktiem, saimniecības precēm, parfimērijas līdzekļiem, taču šeit nedrīkstēja gatavot un pārdot zāles pēc ārsta receptēm, kā arī nodarboties ar medikamentu mazumtirdzniecību [51, 13, 153]. Par noteikumu pārkāpumiem draudēja naudas sods – pirmajā reizē 25 rubļi, otrajā reizē – 50 rubļi, bet pēc trešās reizes aptiekas veikalu varēja slēgt [42]. Amatniekiem, uzrādot policijas vai amatnieku apvienības izziņu, ka tās nepieciešamas darbam, aptiekas veikals drīkstēja pārdot stipri iedarbīgas vielas un pat indes. Likumos nebija skaidri noformulētas aptiekas veikalu tiesības un pienākumi, un tas veicināja šo tirgotavu tīkla strauju izaugsmi. Veikalu īpašnieki bieži vien bija ne tikai cilvēki ar farmaceitisko izglītību, bet arī bez speciālas izglītības. Daudzkārt viņi ne tikai pārdeva zāles, bet arī slepeni tās gatavoja, konsultēja slimniekus un tādējādi konkurēja gan ar aptiekām, gan ar ārstiem.

Veikalus nebija paredzēts tik stingri kontrolēt kā aptiekas, tāpēc tajos bieži pārkāpa likumus, reizēm pat apdraudot cilvēku veselību, tomēr klientu tiem netrūka. 1906. gadā bija 3900 aptiekas veikalu, 1908. gadā – 4600, 1913. gadā vairāk par 7200. Lielajās Krievijas pilsētās izveidojās divu tipu aptiekas veikali. Vieni tirgojās pārsvarā ar parfimērijas, kosmētikas, galantērijas precēm un fotografēšanai nepieciešamām ķīmikālijām, bet otrie – pārdeva ārstniecības līdzekļus un medicīniskās preces. Joprojām palika spēkā aizliegums aptiekas veikaliem atvērt laboratorijas un gatavot zāles pēc ārsta receptēm. Tomēr šo tirgotavu skaits auga ar katru gadu, jo, salīdzinot ar aptiekām, veikalu atvēršana bija vienkārša, bez stingrām normatīvajām prasībām. 1913. gadā Krievijā aptiekas veikalu bija divas reizes vairāk nekā aptieku [49].

1925. gadā aptiekas veikali nokļuva padomju valdības uzmanības lokā, jo pienāca kārta tos nacionalizēt. Motivācijai noderēja ideja par jaunu aptieku ierīkošanu veikalu vietā. Nodoms izsauca lielu sašutumu tieši lauku rajonos, kur aptieku vispār nebija. Tādēļ valdība atļāva laukos aptiekas veikaliem kādu laiku vēl darboties, bet ar šādu noteikumu: ja apdzīvotajā vietā tiek atvērta aptieka, veikals ir jāslēdz. Tas ļāva nodrošināt iedzīvotājus ar primārajiem medikamentiem, higiēnas precēm un pārsienamajiem materiāliem [33; 35, 285–287; 43; 46; 47, 109–111; 51, 156, 219].

Krievijā par vēl vienu privātaptieku konkurentu ar laiku kļuva zemstes aptiekas. Zemstes bija vēlētas vietējās pašpārvaldes, kas darbojās Krievijas guberņās un apriņķos no 1864. līdz 1919. gadam. Viens no zemstu uzdevumiem bija organizēt vietēja mēroga medicīnisko palīdzību nabadzīgajai iedzīvotāju daļai. Šim nolūkam zemste algoja ārstu, ierīkoja slimnīcu, un, tā kā pacientu skaits bija milzīgs (10–15 tūkstoši), tad ārstam palīdzēja feldšeris un vecmāte. Slimniekiem bija vajadzīgas zāles, tāpēc pie slimnīcām sākumā atvēra slēgta tipa aptiekas. Slimnīcas aptieka parasti bija iekārtota vienā istabiņā vai pieņemšanas telpas kādā daļā. Bieži vien tajā trūka ūdens destilēšanas aparāta, zāles glabājās nepiemērotos apstākļos un to gatavošanā tika pieļautas būtiskas kļūdas.

Ārstēšana notika par zemstes līdzekļiem, no kuriem aptieku aprīkojumam tika atvēlēts maz, un tāpēc tas bija vairāk nekā pieticīgs, darbinieki – bez speciālās izglītības un zāļu kvalitāti nevarēja pat salīdzināt ar privātajās aptiekās gatavotajām.

Zemstes aptiekas sāka darboties XIX gadsimta 70.–80. gados.

Daudz labākos apstākļos atradās tās zemstes aptiekas, kurās zāles bija brīvā pārdošanā. Šo aptieku galvenā sūtība bija apgādāt iedzīvotājus ar lētākām zālēm, taču uzdevums izrādījās ļoti grūts, jo medikamentus vajadzēja iepirkt par lētāku cenu, veidot savas noliktavas un arī nelielas galenisko preparātu ražotnes. Tam pretojās ne tikai privāto aptieku īpašnieki, bet arī zāļu sagādnieki – drogistu, kuri bija nodrošinājušies pret konkurenci. Viņi bija noslēguši “konvenciju” ar ārzemju piegādātājiem, ka tie pārdos preces tikai vidutājiem, un tā zemstes aptieku vēlme iegādāties medikamentus tieši no ārzemju firmām realizējās ar lielām grūtībām [44].

Lai gan aptieku tīkls XIX gadsimta beigās Krievijā paplašinājās, tas, protams, nevarēja apmierināt iedzīvotāju pieaugošās vajadzības. XIX gadsimta beigās visā Eiropā strauji attīstījās farmaceitiskā rūpniecība, taču Krievijā darbojās tikai 15 galenisko preparātu ražotnes. Tāpēc gandrīz visi medikamenti Krievijā tika ievesti no Eiropas, it īpaši no Vācijas. Vācu uzņēmēji lielas naudas summas ieguldīja Krievijas ķīmiski farmaceitiskās rūpniecības attīstībā. Pirmā pasaules kara priekšvakarā Krievijas iedzīvotāju apgāde ar medikamentiem pilnīgi bija atkarīga no Eiropas. Bet Pirmā pasaules kara laikā (1914–1918) armijas un iedzīvotāju nodrošinājums ar medikamentiem pārtrūka, jo pilnīgi beidzās zāļu piegādes no Vācijas. Mēģinājumi iepirkt medikamentus no sabiedrotajiem bija nesekmīgi, jo kara apstākļos viņiem pašiem to nepietika. Pilsoņu karš nopostīja to, kas vēl bija saglabājies, un Krievijā iestājās pilnīgs medikamentu bads [33; 35, 350–352; 43; 46; 47, 109–110].

Latvijā iedzīvotāju apgāde ar medikamentiem veidojās atšķirīgos apstākļos nekā pārējā Krievijas teritorijā, jo līdz XVIII gadsimtam Latvijas teritorijā galvenā ietekme bija likumiem un noteikumiem, kas darbojās Eiropā. Kad Latvijas teritorija pakāpeniski tika iekļauta Krievijas impērijas sastāvā, pamazām visas dzīves nozares tika piemērotas Krievijas impērijas likumdošanas prasībām. Tā tas notika arī medicīnā un farmācijā, taču vēsturisko bāzi, tradīcijas un ieradumus pilnībā pārmainīt nevarēja.

Pēc Pirmā pasaules kara un brīvības cīņām Latvija kļuva par patstāvīgu valsti, taču tautsaimniecība bija izpostīta. Daudzas aptiekas kara laikā bija beigušas savu darbību: to ēkas bija sagrautas, darba atjaunošanai trūka līdzekļu un izglītotu speciālistu, tāpēc bieži vien aptiekāra vietā stājās vienkārši praktikanti. Jaunus likumus īsā laikā nebija iespējams izstrādāt, tāpēc Latvijā turpināja darboties Krievijas likumdošanas akti un aptiekas varēja atvērt, tikai balstoties uz Krievijas Ārstniecības likuma 353. pantu. Tajā noteikts, ka jaunu aptieku kādā vietā drīkst atvērt tikai tad, ja tā šajā vietā patiesi ir vajadzīga. Svarīgi bija vietējie apstākļi: iedzīvotāju un pastāvošo aptieku skaits, kā arī vietējo aptieku īpašnieku viedoklis par jaunas aptiekas nepieciešamību, lai izvairītos no ļaunprātīgas konkurences [22, 63–66].

1923. gadā Latvijā darbu bija uzsākušas 325 aptiekas, no tām 158 bija normālapteikas, 163 – lauku un četras – homeopātiskās aptiekas. Drogu veikalu atvēršanas un darbības prasības bija ievērojami pieticīgākas, tāpēc to darbības atjaunošana veicās vieglāk [23, 194]. 1923. gadā Rīgā jau bija 137 droģerijas.

To darbības sakārtošanai 1923. gadā tika pieņemts likums, izsludināts "Valdības Vēstnesī" Nr. 107, "Par tirgošanos ar ārstniecības līdzekļiem ārpus aptiekām". Likumā bija nepārprotami noteikts, ka ārstniecības līdzekļu pārdošana ārpus aptiekām ir atļauta vienīgi tiem drogu veikalos, kuriem ir izsniegta Veselības departamenta atļauja.

Lai drogu veikala īpašnieks saņemtu atļauju, viņam vajadzēja departamentā iesniegt šādus dokumentus: drogu veikala īpašnieka dzīves aprakstu, apliecību par drogista eksāmena nokārtošanu, veikala plānu un telpu sīku apzīmējumu ar vietējās pašvaldības atsauksmi. Drogu veikala telpām – kā teikts likumā – jāatbilst šādām prasībām: tām jābūt pietiekami gaišām, tīrām, kārtīgām, un tās nedrīkst būt tieši saistītas ar dzīvojamām telpām. Ārstniecības līdzekļi, kurus izplatīja drogu veikali, bija jāglabā atbilstīgos traukos ar uzrakstiem latīņu valodā, un to identitātei, fizikālajiem rādītājiem, kvantitatīvajam saturam bija jāatbilst attiecīgajā farmakopejas monogrāfijā minētajām normām. Šajā laikā Latvijā tika izmantots Krievijas farmakopejas VI izdevums, kas publicēts 1910. gadā.

Izsniedzot ārstniecības līdzekļus pircējam, uz iesaiņojuma obligāti bija jābūt uzrakstītam to sastāvam. Indīgus un stipri iedarbīgus zālīdzekļus bija atļauts realizēt tikai tajos drogu veikalos, kam izsniegta speciāla Veselības departamenta atļauja un kuru īpašnieks bija farmaceits ar augstāko izglītību. Likumdošanā bija noteikts, ka drogu veikalu tiesīgs atvērt ir farmaceits, ķīmiķis un arī persona, kura ieguvusi pamatskolas izglītību, trīs gadus mācījusies kā mācekļi drogu veikalā un beigās nokārtojuši drogista eksāmenu Veselības departamenta komisijas priekšā.

Drogista eksāmena programma sastāvēja no zināšanu pārbaudes piecās jomās (daļās):

- 1) latīņu valodā;
- 2) farmakognozijā;
- 3) neorganiskajā ķīmijā, kurā ietilpa vispārējie jēdzieni par elementiem, molekulām, oksīdiem, skābēm, sāļiem;
- 4) organiskajā ķīmijā, kurā ietilpa vispārējie jēdzieni par ogļūdeņraža savienojumiem, spirtiem, skābēm, ziepēm, esteriem, ogļhidrātiem, aromātiskajiem ogļūdeņražiem, slāpekļa savienojumiem, fenoliem, aromātiskajām skābēm;
- 5) praktiskās zinībās, kas ietvēra medikamentu uzglabāšanas veidus, gaismas, mitruma, siltuma un aukstuma ietekmi uz zālvielām, mērus un svarus, eksplozīvu un ugunsnedrošu vielu uzglabāšanas apstākļus [4, 137-138].

Ar zināmām bažām jāatzīmē fakts, ka eksaminācijas programmā nebija ietverta latviešu valodas zināšanu pārbaude. Uz to asi reaģēja sabiedrība, sevišķi farmācijas studenti, kuri Farmācijas pārvaldē pat iesniedza protestu un devās audiencē pie iekšlietu ministra, kurš bija spiests apsolt, ka visi drogistu eksāmeni notiks latviešu valodā [7, 102; 8, 1-4; 28, 37-41].

Jau 1924. gada otrajā pusē "Latvijas Farmaceitu Žurnāls" publicēja jaunus statistikas datus, kas raksturoja situāciju aptieku un drogu veikalu tīklā Latvijā. Uz 6000 Latvijas iedzīvotājiem jau darbojās viena aptieka. Profesiju katalogā bija pierēģistrējušies 987 farmaceiti, no tiem 19 bija maģistri, 366 – provizori, 505 – aptiekāru palīgi un 97 – mācekļi, tomēr Latvijas aptiekās nodarbināti bija tikai 656 farmaceiti, jo daļa speciālistu strādāja citās nozarēs, kur atalgojums bija lielāks [24, 225-228]. Drogu veikalu skaits arī bija ievērojami palielinājies. 1924. gadā Latvijā jau darbojās 380 drogu veikali, no kuriem Rīgā savus pakalpojumus piedāvāja 171 drogu veikals. Atļaujas tirgoties ar indīgām vielām bija saņēmuši 39 drogu veikali. To īpašnieku lielākajai daļai (259) bija drogista izglītība, turklāt divi bija farmācijas maģistri, 70 – provizori un 49 – aptiekāru palīgi.

Šīs statistikas ziņas apliecina, ka lielākajai daļai drogu veikalu īpašnieku nebija farmaceutiskās izglītības un savā ikdienas darbā viņi iztika ar ļoti ierobežotām zināšanām. Tomēr tas netraucēja drogu veikalos veiksmīgi konkurēt ar aptiekām. Veikalu bija ļoti daudz, un to skaits ar katru gadu vēl pieauga. Turklāt drogu veikali piedāvāja saviem klientiem dažas priekšrocības: zemākas ārstniecības līdzekļu cenas, plašāku sortimentu (arī parfimērijas un kosmētikas līdzekļus, krāsas, limes, apavu krēmus un citas saimniecības preces). Tas pircējiem deva iespēju visu nepieciešamo nopirkt vienuviet.

Lai mazinātu konkurenci, arī aptiekās sāka tirgot ne tikai medikamentus, bet arī kosmētikas, parfimērijas un dažus saimniecībā derīgus līdzekļus. Tāpēc pircēji jauca drogu veikalos ar aptiekām. Izkontrolēt visus drogu veikalos bija gandrīz neiespējami, jo pietrūka darbinieku, kas varētu veikt

pārbaudes. Pārsvārā tās notika, reaģējot uz kādu pircēja sūdzību. Kontroli aptiekās un drogu veikalos veica Veselības departamenta revidenti, un par pārkāpumiem parasti piemēroja nelielus naudas sodus [22, 63-67; 28, 37-41].

Laikam ejot, Latvijā arvien vairāk bija jūtams farmācijas likuma trūkums. Ne velti "Latvijas Farmaceitu Žurnālā" parādījās publikācijas, kurās tika analizētas izmaiņas un papildinājumi Krievijas Ārstniecības likumā visa XIX gadsimta garumā. Tas bija ļoti noderīgs materiāls likumu un rīkojumu izstrādāšanai Latvijas farmācijas vajadzībām [27, 315-320].

1927. gadā visi likumi un rīkojumi, kas bija izdoti līdz tam laikam un attiecās uz aptiekām, droģerijām, ķīmiski farmaceitiskajām laboratorijām, baudielū darbnīcām, augļu un minerālūdens iestādēm un vīna darītavām, tika publicēti atsevišķā grāmatā. Uz aptiekām attiecās galvenokārt darbinieku uzskaitē, farmaceitiskās izglītības jautājumi un valsts valodas prasme. Droģerijās jeb aptiekas preču veikalos likumdošana galvenokārt centās ierobežot to neatļauto darbību. Droģu veikalos ārstniecības līdzekļiem bija jāatbilst un tie jāuzglabā atbilstīgi farmakopejas prasībām: uz traukiem jābūt nepieciešamajiem uzrakstiem, tie jāsakārto alfabēta secībā un jānovieto atsevišķi no pārējām precēm.

Droģu veikali, kur tirgojās ar indēm, bija jāvada farmaceitam ar augstāko izglītību. Indīgās vielas drīkstēja pārdot tikai tīrā veidā, bet ne maisījumos. Tās bija jāuzglabā slēgtos skapjos un tikai rūpnīcas oriģinālajos iesaiņojumos. Izsniegt indīgās vielas drīkstēja tikai tam, kam bija īpaša atļauja. Likuma pielikumā tika doti divi indīgo vielu saraksti, kuros minētās vielas drīkstēja uzglabāt un pārdot droģerijās. I kategorijas sarakstā tika iekļautas vielas, kuras varēja izmantot dzīvības atņemšanai (183 nosaukumi). II kategorijas sarakstā ietilpa indīgās un stipri iedarbīgās vielas, kuras tika izmantotas tehniskām un farmaceitiskām vajadzībām, bet kuras nebija īpaši noderīgas dzīvības atņemšanai. Indīgo vielu svēršanai vajadzēja lietot atsevišķus svarus, atsvarus un citus piederumus.

Droģerijās bija jāveic ieraksti speciālā Veselības departamenta apstiprinātā, caurauklotā grāmatā, kurā tika fiksētas ziņas par saņemtām un izsniegtām indēm. Indīgās vielas drīkstēja izsniegt ārstiem, aptiekām un sanitārām iestādēm pēc to rakstiska pieprasījuma, kā arī - mācību iestāžu mācībbspēkiem, viņiem uzrādot vadības izsniegtās personas apliecības, vēl arī - fabrikantiem, māksliniekiem, amatniekiem un tiem, kam indīgās vielas bija nepieciešamas darbam. Pēdējiem bija jāuzrāda Veselības departamenta izsniegta atļauja, uz kuras pārdevējam bija jānorāda, kad un cik daudz indīgo vielu viņš ir izsniedzis. Pircējam par saņemšanu bija jāparakstās caurauklotajā grāmatā. Katra gada beigās šī grāmata bija jānodod Veselības departamentam kontrolei.

Droģu veikalos nedrīkstēja izgatavot zāles un izsniegt tās pret ārstu receptēm, kā arī veikt šādas operācijas: samaisīšanu, atšķaidīšanu, kausēšanu. Jāuzsver, ka droģu veikaliem bija aizliegts lietot nosaukumu "aptieka" jebkādā kombinācijā ar citiem vārdiem, lai nemaldinātu cilvēkus. Jau 1925. gadā tika pieņemts likums, kurš reglamentēja, ka turpmāk tiem, kuri vēlas nokārtot droģista eksāmenu, jāiesniedz apliecība par valsts valodas prasmi pilna pamatskolas kursa apmērā, kā arī apliecība par trīs gadu ilgu praksi droģu veikalā vai divgadīgu mācekļa praksi aptiekā.

Aptieku skaits Latvijā palielinājās diezgan strauji, tomēr droģu veikalu pastāvēšanu tas ietekmēja maz. Vēl vairāk, bez droģu veikaliem sāka darboties arī droģu lieltirgotavas, jo darba tām netrūka. Farmācijas valdei bija ļoti negatīva attieksme pret droģu veikaliem, kurus tā pielīdzināja pagrīdes aptiekām. Revīzijās tika atklāti daudzi nopietni pārkāpumi, par kuriem īpašniekus sodīja un rāja, taču samazināt droģu veikalu skaitu neizdevās, jo tiem bija savs pastāvīgs pircēju loks [13, 36-72; 25].

1937. gada beigās Latvijas Farmaceitu biedrība sanāksmē atskatījās uz nozares attīstību pēdējos septiņos gados un Aleksandrs Dzirne savā referātā ne tikai sīki raksturoja aptieku tīkla stāvokli, bet pamatīgi analizēja arī droģu veikalu darbību. Viņš ziņoja, ka uz 1937. gada 1. augustu Latvijā darbojās 271 droģu veikals (113 atradās Rīgā un 158 - pārējā Latvijā). Nevienam no tiem nebija tiesības tirgoties ar indīgām vielām. Vairums droģu veikalu piederēja cittautiešiem: 58% - ebrejiem un 10% - vāciešiem, krieviem un poļiem u. c. (32% - latviešiem). Droģu veikalu īpašnieku vidū 65% bija droģista izglītība, 29% bija vidējā vai augstākā farmaceitiskā izglītība.

Veikalu darbībā bieži vien tika pieļautas nelikumības un pārkāpumi, tāpēc Farmācijas valdes uzraudzība kļuva arvien stingrāka un sodi par pārkāpumiem - arvien bargāki. Vismaz vienu reizi par nodarījumiem tika nodoti tiesai 70% no visiem droģu veikaliem, un apmēram puse no tiem tika sodīti

arī atkārtoti. Par vairākkārtējiem smagiem pārkāpumiem deviņiem drogu veikaliem koncesijas tika anulētas. Revīziju dokumenti liecina, ka drogu veikalos konstatēta diezgan plaša nelegālā ārstniecības līdzekļu tirdzniecība, jo pārbaužu laikā tika atrastas pat lielā vairumā indīgas, narkotiskas un stipras iedarbības vielas, kuras drīkst izsniegt tikai aptiekās, uzrādot ārsta recepti. Tā bija nepieļaujama situācija, jo apdraudēja iedzīvotāju veselību un pat dzīvību. Vajadzēja gādāt, lai iedzīvotāju nodrošināšana ar ārstniecības līdzekļiem notiktu aptiekās un tiktu uzticēta farmaceitisko izglītību ieguvušiem speciālistiem, kuri ir atbildīgi par izsniegto zāļu labvērtību saskaņā ar likumu.

Drogu veikalu eksistence citviet bijušās Krievijas teritorijā bija attaisnojama, jo trūka aptieku, taču Latvijā aptieku skaits bija pietiekams, un to izvietojums valsts teritorijā arī bija iedzīvotājiem ērts, tāpēc drogu veikali ar tik plašām tiesībām kā iepriekš vairs nebija vēlami. Kaimiņvalstīs – Lietuvā, Igaunijā, Somijā, Dānijā – jau sen ārstniecības līdzekļu tirdzniecība drogu veikalos bija aizliegta.

Vēl Latvijā darbojās arī 17 drogu lieltirgotavas, kuras apgādāja ar ārstniecības līdzekļiem galvenokārt aptiekas un sanitārās iestādes. Trīs drogu lieltirgotavas piederēja latviešiem, bet pārējās – cittautiešiem. Pagājušā gadsimta 30. gadu otrajā pusē bija vērojama pozitīva tendence – drogu veikalu skaits samazinājās. 1933. gadā reģistrēti bija 307 drogu veikali, bet 1937. gadā darbojās vairs tikai 271, jo četrus gadus laikā 36 drogu veikali bija likvidējušies vai likvidēti.

1939. gadā tika pieņemts Farmācijas likums, un saistībā ar to stājās spēkā pārejas noteikumi par drogu veikalu darbību līdz 1941. gada 13. jūlijam. Noteikumos tika paredzēts, ka drogu veikaliem pilnībā aizliegts tirgoties ar indīgām vielām, zāļu pagatavojumiem un zālēm, izgatavot sajaukumus vai atšķaidījumus, izdarīt citas farmaceitiskas operācijas, pagatavot un izsniegt zāles pēc receptēm. Galeniskos preparātus un ārstniecības līdzekļus drogu veikalos atļauts uzglabāt un pārdot tikai aptieku vai ķīmiski farmaceitisko ražotņu oriģinālajos iesaiņojumos atbilstīgi speciāli apstiprinātam sarakstam. Ķīmiskos preparātus, kurus lieto vienīgi ārstniecībā, drogu veikaliem atļauts izsniegt patērētājiem tikai ražotāju oriģinālajos iesaiņojumos, ne mazākā daudzumā kā piecus gramus un arī pēc Farmācijas pārvaldes izstrādātiem un Labklājības ministrijas apstiprinātiem sarakstiem.

Drogu veikala telpām jābūt ērtām, pietiekoši tīrām, gaišām un atbilstīgā kārtībā. Tajās atļauts uzglabāt tikai pārdošanai paredzētās preces, un telpas nedrīkst būt tieši saistītas ar dzīvojamo platību. Telpas nedrīkst tikt izmantotas nekādām citām vajadzībām. Jaunu drogu veikalu atvēršana bija aizliegta. Lai arī šis formulējums pieļāva dažādas interpretācijas, tomēr tas bija solis uz priekšu drogu veikalu darbības reglamentēšanā. Līdz ar Otro pasaules karu un tam sekojošajām varas maiņām drogu veikali Latvijā beidza pastāvēt [10, 440–444; 15, 370–371; 26, 370–375].

Detalizēta informācija, kā darbojās drogu veikali un kā tiem veicās, atrodama Latvijas Valsts vēstures arhīva fondos. Ieskatam izvēlējamies tikai dažas ziņas no tiem.

Provizores D. Blūmas drogu veikals atradās Rīgā, Brīvības ielā 168. Tas pastāvēja no 1922. līdz 1940. gadam. Veikala pirmais īpašnieks bijis S. Levins, tieši viņš ir parakstījis pirmo drogu veikala revīzijas protokolu, kas datēts ar 1922. gada 28. novembri. Par sevi viņš raksta: “Esmu dzimis Režicas pilsētā 1. janv. 1865. gadā. Audzis un mācījies mājās. 1884. g. es vēlējos iestāties Pleskavas mērnietu skolā, kurā es netiku pieņemts, jo man nebija atļaujas dzīvot Pleskavas pilsētā. Pēc tam sāku izglītoties mājā un ieņemu kā grāmatveža-korrespondenta vietu līdz 1916. g. šādās firmās – 1890. g. – 1898. g. pie “Sander un Dbu” Ostrovas pilsētā, Pleskavas guberņā, no 1898. g. – 1901. g. pie Pinkusa Rantera Rīgā uz L. Grēcinieku ielas Nr. 27, no 1911. g. – 1915. g. pie L. Lenihena L. Grēcinieku ielā Nr. 30. Sākot no 1916. g., es atvēru zem sava vārda drogu un parfimērijas preču tirgotavu, klāt lieku veikala plānu. Pazemīgi lūdzu izdot man atļauju uz priekšu tirgoties ar augšminētām precēm līdz priekšstāvošā eksāmena” [9].

No S. Levina autobiogrāfijas redzams, ka viņam kā ebreju tautības pārstāvim nebija atļauts dzīvot lielākajās Krievijas pilsētās, to skaitā arī Pleskavā, toties Rīgā apmesties nekādu ierobežojumu nebija, un viņš pat varēja atvērt savu veikaliņu. Drogu veikaliņš bija neliels, tajā bija vien divas istabas ar plauktiem un skapjiem. Revīzijas laikā tika paņemti dažādu vielu paraugi, lai pārbaudītu to atbilstību un labvērtību. Rezultāti izrādījās bēdīgi. Veselības departaments lūdza Rīgas prefekta kungu saukt pie atbildības tiesas ceļā pilsoni S. Levinu par tirgošanos ar mazvērtīgiem, tātad viltotiem, galeniskiem preparātiem, kas glabājās vaļējos traukos, un par viņa drogu veikalā konstatēto netīrību un nekārtību. Soda izciešana aizņēma kādu laiku.

Tomēr 1923. gada sākumā S. Levins saņēma atļauju turpināt darbu, jo konstatētās nekārtības bija novērstas. Diemžēl 1924. gada nogalē Farmācijas valdei tika uzdots nekavējoties slēgt Levina drogu veikalu, jo viņš gada laikā nebija nokārtojis drogista eksāmenu. Pēc nedēļas Veselības departaments saņēma ziņu, ka S. Levins savu drogu veikalu ir pārdevis, un turpmāk tas piederēs provizoram Notelam Lībermanim (*Liebermann*; 1880-?), kurš provizora diplomu ieguva 1906. gadā Maskavā. Pirkšanas līgumā bija šāds punkts: "Līdz ar tā noslēgšanu S. Levinam nav tiesības atvērt pārdotai tirgotavai līdzīgu veikalu visā rajonā no Reveles ielas stūra līdz dzelzceļa viaduktam Brīvības ielā un tais ielās, kas iziet uz Brīvības ielu minētajā rajonā" [9].

Tāpat pret konkurenci Lībermanis bija nodrošinājies, un līdz 1930. gada pavasarim viņš savu veikalu pārvaldīja pats. Revīzijas notika regulāri. Daži pārkāpumi tika konstatēti, taču līdz tiesas darbiem nenonāca. 1930. gada maijā uz diviem gadiem par drogu veikala vadītāju kļuva Ženi Magidsons, dzimusi Lībermanis (1892-?). Provizores diplomu viņa saņēma 1914. gadā Maskavā. Šajā laikā par drogu veikala darbību atsauksmes bija pozitīvas un nekādu aizrādījumu vai sodu nebija.

1932. gada vasarā Lībermanis atkal pats pārņēma drogu veikala vadību, bet jau 1935. gada vasarā viņš veikalu pārdeva provizorei Dveirai Blūms (1892-?), kas provizora diplomu saņēma 1915. gadā Pēterburgas Kara medicīnas akadēmijā. Viņai Farmācijas pārvalde izsniedza atļauju tirgoties drogu veikālā, un viņa veiksmīgi saimniekoja tajā līdz 1940. gada vasarai. Pēdējais ieraksts šā drogu veikala lietā liecina, ka 1940. gada 16. maijā Farmācijas valde provizorei D. Blūmai izsniedza atļauju tirgoties ar svinu saturošām krāsvielām. Tas jāuztver kā uzticības apliecinājums, jo svinu saturošie preparāti bija stipras iedarbības vielas. Šis dokuments D. Blūmas drogu veikala lietā ir pēdējais [9; 12, 141-160].

Paula Jēkaba Tāla drogu veikals atradās Rīgā, Tērbatas ielā 1/3 un darbojās no 1920. līdz 1940. gadam. Dokumentos, kurus P. Tāls iesniedza Veselības ministrijai, viņš apgalvoja, ka drogu veikals viņam piederēja jau kopš 1904. gada. Farmaceitu reģistros P. Tālu neizdevās atrast, taču, pēc paša sniegtās informācijas, viņš 1923. gadā nokārtojis farmaceita palīga eksāmenus. Pirmajā drogu veikala revīzijas protokolā, kas datēts ar 1920. gada 22. jūniju, veikālā tika konstatēta liela nekārtība un netīrība, kā arī uzietas narkotiskās un indīgās vielas, kuras tur nedrīkstēja atrasties. Par to Tālam tika piespriests naudas sods un 1,5 mēnešus ilgs cietumsods. Tāls nonāca cietumā, un neatļautās vielas tika konfiscētas. Tikai 1923. gada februārī drogu veikals saņēma atļauju turpināt darbu.

Nākamajās revīzijās – 1924. un 1925. gadā – pārkāpumi netika atklāti, un varēja turpināt strādāt. 1927. gadā Tāls saņēma Farmācijas valdes rājienu, jo laikā netika sniegtas ziņas par drogu veikala personālu un darbību, kā arī nebija saņemta atļauja darbības turpināšanai. Tajā pašā gadā Tāls lūdza atļauju savā laboratorijā gatavot kosmētiskos līdzekļus, taču atļauju viņš nesaņēma, jo šo līdzekļu sastāvā tika atrasts svins. Revīzijas notika regulāri. 1928. gads pagāja bez aizrādījumiem, bet 1929. gada pārbaudē tika konstatēts, ka etiķskābes un mandeļu eļļas kvalitāte bija apšaubāma, tomēr tiesa Tālu attaisnoja. Nepatīkšanas pārsteidza Tālu tikai 1933. gadā, kad noskaidrojās, ka viņš savā drogu veikālā atšķaida perhidrolu un gatavo ūdeņraža pārskābi. To nedrīkstēja darīt, un tāpēc atkal bija jāmaksā naudas sods.

Turpmākajos gados pārbaudītājiem bija vien nenozīmīgi aizrādījumi, piemēram, par neskaidriem uzrakstiem uz pudelītēm. 1935. gadā Tālam atļāva pārdot graudu kodināšanas līdzekļus un žurku indi, taču par putekļainiem plauktiem un vaļējā veidā glabātajiem ārstniecības līdzekļiem viņš atkal saņēma naudas sodu un stingro rājienu. 1938. gadā atkal sekoja sods un stingrais rājiens par vecām un nekvalitatīvām drogām noliktavā, tomēr veikalu neslēdza, un tas turpināja darboties līdz 1940. gada beigām [21].

Hones Abramoviča drogu veikals atradās Rīgā, Valdemāra ielā 33, taču tirgotavas pirmsākumi meklējami Miera ielā 8, kad veikala īpašniece bija Cerna Markuze (1890-?). Viņa aptiekas preču veikālā bija nostrādājusi jau 10 gadus. Cerna Markuze piedzima 1890. gadā Glazmankas miestīnā. 1901. gadā viņas vecāki pārcēlās uz Rīgu. 1910. gadā Cerna Markuze iestājās darbā aptiekāra palīga Dāvīda Markuzes (1879-?) aptiekas preču veikālā. Viņš aptiekāra palīga diplomu ieguva 1909. gadā Kazaņas Universitātē. Cernas Markuzes pamatizglītība bija tikai divas klases Ķeniņa skolā Rīgā, jo līdzekļu izglītības turpināšanai viņai nebija. Pierādījusi ar lieciniekiem savu divu klašu izglītību, Cerna Markuze saņēma atļauju pārvaldīt drogu veikalu, kurš sastāvēja no divām telpām.

Pirmās revīzijas konstatēja diezgan daudz pārkāpumu. Veikala telpas bija savienotas ar dzīvojamām telpām, un tajās valdīja netīrība un nekārtība. Atsvaru komplektā bija nederīgi atsvari. Veikala telpās atradās indīgas vielas, galeniskie preparāti un tabletes vaļējā veidā, turklāt veikala telpās bija izvietotas dažādas ierīces, kuras varēja izmantot ārstēšanai. Par pārkāpumiem C. Markuze divas reizes stājās tiesas priekšā un saņēma sodu, taču atļauja darboties drogu veikalam netika liegta [1; 12, 161–200].

1928. gada 25. jūlijā revidents, kuram bija jāveic pārbaude drogu veikalā Miera ielā 8, konstatēja, ka tirgotava šajā adresē vairs neatrodas. Apmēram pēc gada – 1929. gada 29. jūnijā – Farmācijas valde saņēma aptiekāra palīga Hones Abramoviča lūgumu attiecināt drogu veikala Miera ielā 8 atļauju uz viņa veikalu Valdemāra ielā 33, kuru pārvaldīja aptiekāra palīgs Sore Freidbergs (1893–?), kurš aptiekāra palīga diplomu saņēma 1911. gadā Tērbatas Universitātē. Drogu veikala īpašnieks Hone Abramovičs (1871–?) arī bija aptiekāra palīgs, kurš diplomu saņēma 1908. gadā Pēterburgas Kara medicīnas akadēmijā.

1930. gadā revīzija drogu veikalā konstatēja nevērtīgu preparātu uzglabāšanu un Farmācijas valde H. Abramovičam izteica rājienu. 1937. gadā Farmācijas valde lūdza saukt pie atbildības tiesas ceļā H. Abramoviču par tīrības un kārtības neievērošanu, par farmakopejas prasībām neatbilstīgu drogu uzglabāšanu pārdošanai. H. Abramoviča drogu veikalā revīziju laikā atkārtoti konstatēja vienus un tos pašus pārkāpumus, taču atļauja tirgoties netika anulēta. Pēdējais dokuments šā drogu veikala vēsturē ir ziņojums 1940. gada 20. janvārī par to, ka pārvaldnieka amatā stājas aptiekāra palīgs Dāvids Markuze [1; 12, 161–200].

Iepriekš stāstītais ļauj secināt, ka viegli drogu veikalu īpašniekiem Latvijā neklājās, bet sodi neietekmēja pakalpojumu kvalitātes uzlabošanu. Drogu lieltirgotavu reputācija bija nesalīdzināmi labāka nekā drogu veikaliem, jo to sadarbības partneri bija respektablas iestādes, proti, aptiekas un medicīnas iestādes, un dažādu pārkāpumu dēļ drogu lieltirgotavas varēja zaudēt savus klientus. Turklāt konkurence drogu lieltirgotavu starpā bija ievērojama.

Pirmās ziņas par P. Putniņa drogu lieltirgotavu LVVA fondos atrodamas ar 1928. gadu, kad lieltirgotava uzsāk darbu jaunajās telpās Rīgā, Matīsa ielā 21, taču lieltirgotavas vēsture aizsākās daudz agrāk. 1911. gada septembrī Pēteris Putniņš (1888–1943) no Pētera Midega nopirka drogu veikalu Rīgā, Krišjāņa Barona ielā 63. Pēteris Putniņš piedzima 1888. gada 15. janvārī Lielstraupē Annas un Jāņa Putniņu ģimenē. Skolas gadus viņš pavadīja Lielstraupes draudzes un Rozbeķu ministrijas skolā. 1905. gadā pēc skolas beigšanas Pēteris Putniņš kļuva par aptiekas mācekli vietējā Straupes aptiekā (dibināta 1884. gadā), kur palika līdz 1909. gadam. Pēc tam viņš strādāja vairākās aptiekās par praktikantu, sapņoja par savu uzņēmumu un krāja tam līdzekļus. 23 gadu vecumā viņš kļuva par diezgan neren- tabla drogu veikala īpašnieku, taču, veiksmīgi saimniekojot, visas grūtības divu gadu laikā pārvarēja.

1913. gadā Putniņš atvēra ķīmiski farmaceitisko un kosmētikas laboratoriju, taču nākotnes plānus sagrāva Pirmais pasaules karš. Pēteri Putniņu iesauca Krievijas armijā, kur nācās karot piecus gadus. Kara laikā veikalu vadīja Pētera tēvs Jānis Putniņš (?–?). 1917. gada augustā Krievijas armijas kareivji, atkāpjoties no Rīgas, veikalu pilnībā izlaupīja. 1918. gadā, atgriezies no Krievijas Rīgā, Pēteris Putniņš uzsāka veikala atjaunošanu, taču 1919. gada maijā boļševiki, atkāpjoties no Rīgas, atkal to izpostīja. 1920. gadā Pēteris Putniņš brīvprātīgi iestājās Latvijas armijā un dienēja medicīnas personāla rindās. Viņš tika demobilizēts 1921. gada rudenī un par kaujas nopelniem tika apbalvots ar atbrīvošanas cīņu piemiņas zīmēm.

Atgriezies mājās, viņš tūlīt uzsāka uzņēmuma atjaunošanu. Jau 1921. gadā Putniņa drogu veikals sāka apgādāt valdības iestādes un pašvaldības, aptiekas, drogu veikalus un slimokases iestādes ar ārstniecības līdzekļiem, bet rūpniecības uzņēmumus – ar ķīmiskajām izejvielām. 1928. gadā Putniņš paplašināja savu uzņēmumu, izveidojot modernu farmaceitisko, ķīmisko un kosmētisko produktu ražošanas laboratoriju, kurā sākumā strādāja 25 cilvēki. Tajā ražoja vairāku simtu nosaukumu galeniskos preparātus un medicīniskos patentlīdzekļus, tāpat arī ķīmiskos izstrādājumus – ādas krāsas, sēklas kodināšanas līdzekļus un dažādas saimniecības preces. Lieltirgotavas mājvietai pievienojās koka ēka Matīsa ielā 21. Līdz 1936. gadam, kad firma atzīmēja 25 gadu pastāvēšanas jubileju, darbinieku

skaits tajā bija pieaudzis līdz 65 cilvēkiem, no kuriem vairums bija farmaceiti un ķīmiķi. Kādu laiku Putniņa laboratorijā strādāja arī ilggadējais Latvijas Universitātes aptiekas vadītājs provizors Hugo Freijs (1887-?).

P. Putniņa laboratorija apgrozījumu bija palielinājusi līdz vienam miljonam latu, un ražojumus eksportēja uz Zviedriju, Igauniju, Lietuvu un Palestīnu. Putniņa laboratorijas ražotie kosmētiskie līdzekļi bija iecienīti arī vietējā tirgū, tāpēc varēja veiksmīgi konkurēt un samazināt kosmētikas līdzekļu importu. XX gadsimta 30. gadu sākumā Putniņa firma sāka ražot plāksterus, kas ieguva lielu atzinību. Tos iepirka ārsti, slimnīcas, aptiekas un drogu veikali [14; 16, 392-394; 20].

Putniņa uzņēmuma revīzijas notika regulāri, taču pārkāpumi netika konstatēti. Tikai 1933. gadā lieltirgotavai tika atzīmēts pārkāpums – reklāmas ievietošana avīzē bez vajadzīgās atļaujas. Uzņēmums reklamēja kontraceptīvo līdzekli “Semo”. Arī vēlākajos gados šādi pārkāpumi gadījās, reklamējot dabisko matu krāsas atjaunotāju “Sirmol”, “Citrabromin” un citus ražojumus. Jau 1932. gadā P. Putniņš personīgi rakstīja Tautas labklājības ministrijai vēstuli ar pārmetumiem, ka viņa ražotne piedāvā daudz lētākus ārstniecības līdzekļus nekā ārzemju firmas un nodarbina lielu skaitu darbinieku, kas maksā nodokļus. P. Putniņš lūdza, lai Tautas labklājības ministrija ievieto viņa uzņēmuma ražojumus ministrijas medikamentu sarakstā un veicina vietējās produkcijas realizāciju, jo tā ir 2-4 reizes lētāka nekā importētā [14; 20].

Visu ražotņu peļņu Putniņš ieguldīja uzņēmējdarbībā. Viņam piederēja māja ar zemes gabalu Čiekurkalnā un saimniecība Jumpravā, bet Rīgā Putniņi dzīvoja īrētā dzīvoklī Matīsa ielas namā, gandrīz blakus veikalam. Kopš 1919. gada Putniņš bija precējies ar Jūliju Ozolu (1898-1968) no Jumpravas. Viņu ģimenē auga meita Juliāna (?-1944), dēls Ārijs (?-1987) un audzumeita Elza (?-?). Jūlija rūpējās par ģimeni, bet Pēteris Putniņš bija ne tikai veiksmīgs uzņēmējs, bet arī aktīvs sabiedrisks darbinieks. Viņš piedalījās Nodokļa komisijas darbā un ilgu laiku vadīja Negodīgās konkurences apkarošanas komisiju. Kopš 1923. gada Putniņš bija Latvijas tirgotāju savienības valdes loceklis, Latviešu drogistu sekcijas priekšsēdis Latviešu tirgotāju savienībā, Brīvības pieminekļa komitejas loceklis, Lieldrogistu sekcijas valdes loceklis, Latviešu rūpnieku un amatnieku biedrības un Latviešu labdarības biedrības biedrs.

Iepazīstoties ar Putniņa sabiedriskajiem pienākumiem, atradām informāciju par viņa profesionālo izglītību – Pēteris Putniņš bija drogists. Par nopelniem viņš apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni – 1932. gadā ar ordeņa V šķiru par sabiedrisko darbu un 1936. gadā ar IV šķiru – jau kā drogists un rūpnieks. Radošo darbu un aktīvo dzīves ritumu pārtrauca Latvijas okupācija 1940. gadā. Pēteri Putniņu izsūtīja 1941. gada 14. jūnijā. Viņš tika aizvests uz Usoļlaga nometni Molotovas apgabalā. Viņš tur strādāja par feldšeri. 1943. gada 10. janvārī Pēteris Putniņš izsūtījumā mira no plaušu karsoņa. Putniņa ģimene arī tika izsūtīta [2, 64; 14; 20].

Viena no ievērojamām drogu lieltirgotavām Rīgā bija provizora M. Feiertaga, Z. Danjuševska un J. Šēna drogu lieltirgotava Mārstaļu ielā 20/22. Dokumentos tā tika saukta arī šādi: *Feiertag Danjuschewsky & Schon drogue* un ķīmikāliju lieltirgotava, kas cieši sadarbojās ar ārzemju uzņēmumiem un iepirka vielas galvenokārt no vācu firmām *E. Merck* (Darmštadtē) un *Fabrikation, Chemish-pharmazeutische producte*. Šai sadarbībai tā bija saņēmusi Farmācijas valdes oficiālu atļauju. Drogu lieltirgotavas pirmais īpašnieks Maksis Feiertags piedzima 1869. gadā Jelgavā. Aptiekāra mācekļa gaitas viņš uzsāka aptiekā Janovā, Kauņas apriņķī. 1888. gadā Feiertags nokārtoja aptiekāra palīga pārbaudījumu Tērbatā un pēc tam strādāja aptiekā Pēterburgā. Farmāciju viņš studēja Tērbatas Universitātē un 1894. gadā saņēma provizora diplomu. Jau kā diplomēts speciālists Feiertags kļuva par aptiekas īpašnieku Kolpino (netālu no Pēterburgas).

1920. gadā, atgriezies Rīgā, Feiertags kopā ar J. Kacu nodibināja drogu lieltirgotavu, kas no 1925. gada pārgāja provizora Makša Feiertaga, provizora Zamuela Danjuševska un aptiekāra palīga Jāzepa Šēna īpašumā. Šiem pašiem trim īpašniekiem no 1928. līdz 1940. gadam piederēja arī aptieka “Latvijas aptieknieks”, kura dibināta 1924. gadā, Marijas ielā 67/69, bet kopš 1928. gada tā kļuva pazīstama kā Ziloņa aptieka. Zamuels Danjuševskis piedzima 1885. gadā, provizora diplomu ieguva 1914. gadā Maskavas Universitātē, un savā profesijā viņš darbojās drogu lieltirgotavā un Ziloņa aptiekā Rīgā. Par Feiertaga un Danjuševska likteni pēc Otrā pasaules kara ziņu nav.

Trešā akcionāra Jāzepa Šēna liktenis ievirzījās pilnīgi citādi. Viņš piedzima 1897. gadā Jaunjelgavā, aptiekāra palīga eksāmenus nokārtoja 1917. gadā Harkovā un 1928. gadā neieguva farmācijas kandidāta diplomu, jo nespēja nokārtot valsts eksāmenus, tāpēc darbojās aptiekāra palīga statusā, taču bija līdzīpašnieks gan lieltirgotavā, gan Ziloņa aptiekā. Tas tomēr viņam netraucēja 1940./1941. gadā – padomju laikā – kļūt par Galvenās aptieku pārvaldes (GAP) tirdzniecības daļas priekšnieku. Kara laikā – no 1942. līdz 1945. gadam – Šēns bija 3. Baltijas frontes medicīnas apgādes priekšnieka palīgs, bet no 1945. gada – GAP tirdzniecības daļas priekšnieks, vēlāk – vietnieks. Šēns mira 1977. gadā Rīgā [3, 104; 18; 19; 30, 125].

M. Feiertaga, Z. Danjuševska un J. Šēna drogu lieltirgotava darbojās sekmīgi. 1931. gadā revīzija konstatēja, ka telpas ir plašas, gaišas un kārtība tajās ir apmierinoša. Medikamentu krājumi bija pietiekoši lieli, daudzveidīgi un glabājās oriģinālos iesaiņojumos slēgtos skapjos. Narkotisko vielu uzskaites grāmata bija pilnīgā kārtībā, taču indīgo vielu uzskaites grāmatā nebija iegrāmatotas visas atļaujas. Tāpēc lieltirgotava no Farmācijas valdes saņēma stingro rājienu. Turpmākajās pārbaudēs – 1932. un 1933. gadā – pārkāpumi netika konstatēti, bet pa šo laiku lieltirgotava uzsāka sadarbību ar angļu firmu *T. H. Smith, London* un ar Francijas firmu *Comar & Cie, Paris*, no kuras iepirka opija pulveri.

1934. gadā lieltirgotava uzsāka sadarbību ar firmu no Nīderlandes *Nederlandsche Cocaine-fabrik* un saņēma pārmetumus no Farmācijas valdes par narkotisko vielu pasūtīšanas noteikumu neievērošanu. 1936. gadā lieltirgotava uzsāka sadarbību ar Somijas firmu *Medica (Helsinki)*, bet lielāko daudzumu vielu tā ievada no Vācijas un Šveices, piemēram, no firmas *F. Hoffmann La-Roche* iegādājās 4 kg kodeīna fosfāta. Drogu lieltirgotava medikamentus, indīgās un narkotiskās vielas ievada no dažādām Eiropas valstīm, jo Latvijā tās neražoja. Lieltirgotava savā darbībā ievēroja noteikumus, tajā nebija nozīmīgu pārkāpumu, darbinieki sekoja stipri iedarbīgo un narkotisko vielu apritei un pareizai uzskaitē, laikus noformēja atļaujas, rēķini-pavadzīmes tika drukātas ar rakstāmāšīnu, tāpēc nosaukumi bija salasāmi un daudzumi uzskaitīti [18].

Drogu lieltirgotavu un drogu veikaliņu darbošanās salīdzinājums parāda to kardinālo atšķirību, kas valdīja šo it kā radniecīgo uzņēmumu darbībā un likumdošanas normu ievērošanā, tāpēc arī varas iestāžu attieksme pret tiem bija krasi atšķirīga.

Diskusija

Rīgas aptieku vēsturē XVI un XVII gadsimtā nozīmīga loma bija drogu tirgotājiem un drogu veikaliņiem, tāpēc informācija par to rašanos, veidošanos, izdzīvošanu un attiecībām ar aptiekām laika gaitā galvenokārt skatīta Latvijas farmācijas vēstures kontekstā. Latvijas vēstures sarežģītā gaita ietekmēja arī drogu veikaliņu eksistences juridiskā pamatojuma svārstības. Tiesiskais regulējums mainījās atkarībā no ietekmes sfēras, kurā nonāca Latvijas teritorija. Sākot ar XIII gadsimtu, visa Baltija atradās Eiropas ietekmē un norises farmācijā, medicīnā un garšvielu tirdzniecībā virzījās no Eiropas dienvidiem uz ziemeļiem, sasniedzot arī Baltiju. Tāpat kā citās Eiropas pilsētās, Rīgā drogu veikaliņu un aptieku darbība notika cieši līdzās un to pavadīja nebeidzama konkurences cīņa.

Baltvācu dabas zinātnieka un vēsturnieka Gotharda Švedera izteiktā doma, ka aptiekas ir cēlušās no drogu un garšvielu tirgotavām, Rīgas apstākļos bieži vien atbilda patiesībai, jo vairāki aptiekāri, cenšoties iegūt privilēģiju aptiekas atvēršanai, vispirms dibināja drogu veikaliņu, kuru pēc tam pārveidoja par aptieku. Drogu veikaliņu darbības juridiskais regulējums tika veidots pēc Eiropas valstu parauga un darbojās līdz brīdim, kad Latvijas teritorija nonāca Krievijas impērijas sastāvā. Krievijas privātpatieku monopoltiesības pozitīvi ietekmēja aptieku stāvokli Latvijas teritorijā, un, kaut arī drogu veikaliņi tupināja darboties, aptieku īpašnieki jutās vairāk pasargāti no konkurences.

Pēc Latvijas brīvvalsts nodibināšanas, kad kara radītais posts bija skaudri jūtams ekonomiskajā situācijā, drogu veikaliņu skaita pieaugums bija likumsakarīgs, jo aptieku skaits bija sarucis un atvērt aptieku bija daudz sarežģītāk nekā atvērt drogu veikaliņu. Jaunās Latvijas valsts farmaceutiskās likumdošanas veidošanās procesā liela uzmanība tika veltīta drogēriju skaita pieauguma ierobežošanai un likumpārkāpumu novēršanai to darbā. XX gadsimta 30. gadu beigās drogēriju skaits sāka samazināties.

Secinājumi

Eiropā no pašiem aptieku darbības pirmsākumiem drogu veikali ar savu ilggadējo darba pieredzi radīja aptiekām nopietnu konkurenci, tāpēc tika radīta juridiskā bāze, kas katram noteica savu darbības jomu un funkcijas: ārstiem bija aizliegts tirgoties ar zālēm, aptiekāriem – ārstēt slimniekus, bet drogu veikaliem – izgatavot un pārdot zāles. Realitātē visas iesaistītās puses bieži pārkāpa savas kompetences ietvarus, un tas izraisīja konfliktus, kas savukārt lika varas iestādēm uzlabot likumdošanu.

Krievijā pirmās privātās aptiekas izvērsa savu darbību XVIII gadsimta sākumā uz zāļu bodīšu drupām, bet aptiekas veikali radās daudz vēlāk un nekļuva par aptieku konkurentiem.

Latvijas aptiekām nācās izdzīvot gan Eiropai raksturīgo konkurences cīņu ar drogu veikaliem, gan Krievijas situāciju ar konkurences atslābumu un beidzot, izveidojoties Latvijas valstij, sakārtot šo jautājumu atbilstīgi savām interesēm – ierobežojot drogu bodīšu darbību atbilstīgi Latvijas farmaceitiskajai likumdošanai un cenšoties arvien vairāk samazināt to skaitu.

Historic Perspective of Herbal Stores

Abstract

Spice traders have been transporting their products from different countries of the world to Europe since immemorial times. Soon, spice retail enterprises became herbal shops. Competition and even conflicts between herbal shops, pharmacies and doctors escalated increasingly when first pharmacies were opened. It was necessary to create legislation that would introduce order and define rights for each of the parties. Nevertheless, it was difficult to ensure compliance with the regulations. Several centuries passed in competition and with conflicts.

In the Russian Empire, relations between pharmacies and herbal shops were formed differently than in Europe. The first private pharmacies were founded in Russia in the 18th century, thanks to the initiative of Tsar Peter the Great and the invited foreign specialists. He provided monopoly rights for private pharmacies, which lasted for in Russia 200 years. Herbal Stores in Russia arose only in 1814, not as competitors, but rather as branches of pharmacies where pharmacies realised the manufactured products and galenic preparations.

In the territory of Latvia, pharmacies had perceived presence of herbal stores in the market as competitors since the very beginning. Pharmacists fought hard for their rights and had to seek allies in the corridors of power in order to win a competitive battle. In the history of Riga's pharmacies it is possible to find examples when a herbal shop became a pharmacy, as well as "retraining" an unsuccessful pharmacist to be a herbal store owner. When Riga and Latvia were included in the Russian Empire, pharmacies and herbal shops came under the Russian legislation requirements. The privileged position of pharmacies in Russia reduced the competitive battle. When Latvia became an independent country, in early post-war years there were concerns and dissatisfaction caused by the increased number of herbal shops. The Pharmacy Board launched regular audits in herbal stores and discovered many shortcomings and irregularities in their work. Rapid growth of pharmacy network and strict monitoring of herbal stores enabled to reduce the number of herbal stores in Latvia and to restrict law violations in their work in the thirties of the 20th century.

Keywords: spices, herbal stores, herbal shops, pharmacies, pharmaceutical.

Literatūra

1. Abramoviča H. *Drogu veikals Rīgā, Valdemāra ielā 33*. LVVA, 4958. f., 1. apr., 877. l.
2. Alks Dz. *Latvijas mediķi politisko represiju dzirnās, 1940–1953*. Rīga, 1993, 102 lpp.
3. Belēvičs G. *Aptiekas gadagrāmata 2000*. Rīga: Aptiekāra padoms, 2000, 12.–104. lpp.

4. Blūmentāls D. Programma drogistu eksāmeni. *Latvijas Farmaceitu Žurnāls*, 1923; 9: 2–39, 137–138.
5. Blūmentāls D. Materiāli farmācijas vēsturei. *Latvijas Farmaceitu Žurnāls*, 1930; 9: 309–314.
6. Blūmentāls D. Materiāli farmācijas vēsturei. *Latvijas Farmaceitu Žurnāls*, 1930; 11: 371–379.
7. Drogistu pārbaudījumu lietā. *Latvijas Farmaceitu Žurnāls*, 1924; 3: 102.
8. *Drogu veikalu saraksti Rīgā*. LVVA, 4958. f., 1. apr., 874. l.
9. *Drogu veikali Rīgā: prov. D. Blūms 1922. g. – 1940. g. Rīgā, Brīvības ielā Nr. 168*. LVVA, 4958. f., 1. apr., 893. l.
10. Dzirne A. Latvijas farmācija skaitļos. *Latvijas Farmaceitu Žurnāls*, 1937; 10: 440–444.
11. Ieskats garšaugu vēsturē. Iegūts no: <http://www.bakker-holland.lv/artikel/padomi/kategorijas/augli-un-darzeni/ieskats-garsaugu-vesture/> (sk. 16.09.2014.).
12. *Latvijas medicīnas personāla saraksts 1939. gadam*. Rīga: Tautas labklājības ministrijas veselības departamenta oficiāls izdevums, 1939, 325. lpp.
13. *Likumi un rīkojumi, izdoti no Latvijas valdības no 1919. g. līdz 1. jūlijam 1927. g.* Rīga, Akc. sab. "Izdevējs" spiestuve, 1927, 9.–72. lpp.
14. Lipša I. Leģendas: Cilvēkam vajag arī laimes. *Dienas bizness*, 2008. gada 13. okt. 18: 20. Iegūts no: <http://www.db.lv/citas-zinas/legendas-cilvekam-vajaga-ari-laimes-131696> (sk. 23.10.2014.).
15. Noteikumi par drogu veikalu darbību līdz 1941. gada 13. jūlijam. *Latvijas Farmaceitu Žurnāls*, 1937; 8: 370–374.
16. P. Putniņš: drogu lieltirgotavas 25 gadu jubileja. *Latvijas Farmaceitu Žurnāls*, 1936; 9: 392–394.
17. Pirms daudziem gadiem. Iegūts no: <http://lv.kotanyi.com/garsvielu-pasaule/vesture/#sthash.UrlwIs5S.dpuf> (sk. 16.09.2014.).
18. *Prov. Feiertaga, Danjuševska un Šēna drogu lieltirgotava Rīgā, Mārstaļu ielā Nr. 20/22*. LVVA, 4958. f., 1. apr., 918. l.
19. *Prov. M. Feiertaga 50 gadu jubileja*. *Latvijas Farmaceitu Žurnāls*, 1936; 1: 41.
20. *P. Putniņa drogu lieltirgotava, farm. – techn. un ķīm. – kosm. laboratorija Rīgā, Matīsa ielā 21*. LVVA, 4958. f., 1. apr., 1173. l.
21. *P. Tāla drogu veikals 1920. g. – 1940. g. Rīgā, Tērbatas ielā Nr. 1/3*. LVVA, 4958. f., 1. apr., 1101. l.
22. Punka J. Aptieku atvēršanas kārtības pārgrozījuma lieta. *Latvijas Farmaceitu Žurnāls*, 1924; 2: 63–66.
23. Punka J. Latvijas aptiekas 1923. gadā. *Latvijas Farmaceitu Žurnāls*, 1924; 6/7: 194.
24. Punka J. Latvijas farmaceiti skaitļos. *Latvijas Farmaceitu Žurnāls*, 1924; 8/9: 225–227.
25. *Rīkojumi*. LVVA, 4958. f., 1. apr., 103. l.
26. Rubulis V. Kronika. *Latvijas Farmaceitu Žurnāls*, 1933; 8: 370–382.
27. Blūmentāls D. Materiāli farmācijas vēsturei. *Latvijas Farmaceitu Žurnāls*, 1931; 10: 315–320.
28. Svirlovskis E. Aptiekas pārveidošana. *Latvijas Farmaceitu Žurnāls*, 1924; 2: 37–41.
29. Šidlovska V., Mauriņa B., Smiltēna I., Pirsko V. *Senās Rīgas aptiekas*. Rīga: Nordik, 2005, 192 lpp.
30. *Vatere E. Ebreji-mediķi Latvijā (1918–1996)*. *Enciklopēdija*. Rīgā, 1997, 112.–128. lpp.
31. History of the Spice Trade. Iegūts no: <http://www.silkroadspices.ca/history-of-spice-trade> (sk. 16.09.2014.).
32. Frederikings C. *Grundzüge der Geschichte der Pharmacie und derjenigen Zweige der Naturwissenschaft, auf welchen sie basiert*. Göttingen, 1874, 303 S.
33. Geschichte der Drogerie allgemein. Iegūts no: <http://www.drogerie-ellinger.at/geschichte/geschichte-der-drogerie-allgemein/index.html> (sk. 27.09.2014.).
34. Geschichte des Berufsstandes. Iegūts no: <http://www.drogistenverband.de/public/geschichte.php?kz=ges> (sk. 27.09.2014.).
35. Lichinger F. *Aus Rulands pharmazeutischer Vergangenheit*. Rīga, 1927, 433 S.
36. Seuberlich E. *Liv- und Estlands älteste Apotheken*. Rīga: Druck von W. F. Häcker, 1912, 272 S.
37. Schelenz H. *Geschichte der Pharmazie*. Berlin: Verlag von Julius Springer, 1904, 935 S.
38. Schmitz R. *Geschichte der Pharmazie*. Band II. Eschborn: Govi-Verlag, 2005, 1237 S.
39. Schweder G. Die ältesten Apotheken Riga. *Baltische Monatsschrift 1911*. Rīga: Verlag von Jonck & Blowsky. Drei und fünfzigste Jahrgang. LXXII Band, Heft 1–7, 119. – 135. S.
40. Treyden E. Die Hirsch-Apotheke und ihre Zeit. *Latvijas Farmaceitu Žurnāls*, 1929; 1: 2–12.
41. Аптека Феррейна. Iegūts no: http://ecology-mef.narod.ru/mos/villa/apteka_ferreina.htm (sk. 28.09.2014.).
42. Аптекарские магазины. *Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона*. С.-Пб.: Брокгауз-Ефрон, 1890–1907. Iegūts no: http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/5797/%D0%90%D0%BF%D1%82%D (sk. 28.09.2014.).
43. Аптекарский помощник, провизор и аптекарь. Iegūts no: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-142683.html?page=11> (sk. 22.09.2014.).
44. Земские аптеки. Iegūts no: <http://globalteka.ru/order/14146.html> (sk. 07.10.2014.).

45. Император Фридрих II Гогештауфен: личность, мировоззрение. Замок Кастель-дель-Монте. Iegūts no: <http://rovdyrdreams.com/apologiya-imperatora-fridriha-ii-gogenshtaufena-s-pozitsii-metaistorii/> (sk. 27.09.2014.).
46. Лекарственная помощь. Iegūts no: http://big_medicine.academic.ru/5507/%D0%9B%D0%95%D0%9A%D0%90%D0%A0%D0 (sk. 27.09.2014.).
47. Левинштейн И. И. *История фармации и организации фармацевтического дела*. Москва–Ленинград: Медгиз, 1939, 223 с.
48. Мельникова С. В. Пряности. Iegūts no: <http://bio.1september.ru/article.php?ID=200202301> (sk. 20.09.2014.).
49. Подвижники, уважения достойные. Iegūts no: <http://museum.impharma.ru/text/11> (sk. 22.09.2014.).
50. Семенченко В. Ф. *История фармации*. Москва: «Альфа-М», 2011, 591 с.
51. Сборникъ законоположений по фармацевтической части. *Справочная книга для фармацевтовъ, чиновъ врачебныхъ управлений, дрогистов и врачей*. Москва: 1897, с. 13, 152, 156, 176, 192, 219.
52. Dušanka Pajožić, Dragan Stupar, Mirjana Stupar. Profesionalni odnos farmaceuta i lekara od 13. do 20. veka: Etički i stručni aspekt. Iegūts no: <http://www.tmg.org.rs/v290211.htm> (sk. 27.09.2014.).